

KUMRÁN

Svitky od Mrtvého moře a vznik biblického judaismu



REINHARD G. KRATZ

VIŠEHRAD

Kumrán

Svitky od Mrtvého moře a vznik biblického judaismu

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz



Reinhard G. Kratz
**Kumrán; Svitky od Mrtvého moře a vznik biblického judaismu –
e-kniha**

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS  **MEDIA**

KUMRÁN

*Svitky
od Mrtvého moře
a vznik biblického
judaismu*

REINHARD G. KRATZ

KUMRÁN

*Svitky
od Mrtvého moře
a vznik biblického
judaismu*

REINHARD G. KRATZ

VYŠEHRAĐ

Odborná revize: David Cielontko, Ph.D.

Reinhard Kratz, Qumran. Die Schriftrollen vom Toten Meer
und die Entstehung des biblischen Judentums

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2022

Translation © Helena Medková, 2025

Epilogue © David Cielontko, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-267-3320-1

ISBN e-knihy 978-80-267-3323-2 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-3327-0 (1. zveřejnění, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-3328-7 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

OBSAH

Úvod	11
I. „KNIHY V HEBREJSKÉM PÍSMU“ <i>Senzační objev</i>	
1. Nalezení rukopisů	16
2. Zveřejnění	20
3. Texty	25
II. „ABY VYŠLI DO POUŠTĚ“ <i>Chirbet Kumrán a esejci</i>	
1. „Šedá zřícenina“	31
2. Esejci jako hypotéza	39
3. Nové badatelské přístupy	43
III. „ODVRÁCENÍ OD CESTY TOHOTO LIDU“ <i>Tradování textu</i>	
1. Bible na kůži a papyru	47
2. Písaři a způsob psaní	51
3. Chyby a varianty	55
IV. „ABYS DOSÁHL POZNÁNÍ“ <i>Vznik textu</i>	
1. Rukopis Bible, nebo midraš?	60
2. Tři verze	66
3. Pluralita a autorita	69

V.	„TOTO JE ŘÁD“ <i>Pravidla společenství</i>	
1.	Řecké spolky	73
2.	Mužové Tóry	75
3.	Rada	78
4.	Smlouva	82
5.	Tábory	86
VI.	„MY ALE PRAVÍME“ <i>Výklad Tóry</i>	
1.	Diskurs o Mojžíšovi	92
2.	Skutky Tóry	96
3.	Židovské náboženské strany	105
VII.	„MY A NAŠI PRAOTCOVÉ“ <i>Přivlastnění svatých dějin</i>	
1.	Svaté dějiny	111
2.	Nová formulace svatých dějin	116
3.	Pokračování svatých dějin	123
4.	Historiografie konce času	128
VIII.	„JEHO VÝKLAD JEST“ <i>Komentář k prorokům</i>	
1.	Diskurs o prorocích	134
2.	Rozvíjení textů a pešery	139
3.	Text a komentář	143
4.	David jako prorok	147
5.	Juda, Efrajim a Menaše	153
6.	„Učitel spravedlnosti“ a jeho protivníci	157

IX.	„POCHVÁLEN BUĎ“ <i>Uctívání Boha</i>	
1.	Diskurs o Davidovi	163
2.	Biblické a parabiblické žalmy	169
3.	Chvalozpěvy	173
4.	Písňe sobotních obětí	182
5.	Užitkové náboženské texty	186
X.	„TAJEMSTVÍ STVOŘENÉHO“ <i>Zkoumání nebe a země</i>	
1.	Diskurs o Šalomounovi	194
2.	Daniel a diskurs o Henochovi	198
3.	Teologické vysvětlení světa	203
4.	Vědecké vysvětlení světa	208
XI.	„ODDĚLILI JSME SE“ <i>Kumrán ve starověkém judaismu</i>	
1.	Kumrán a biblický judaismus	211
2.	Rané křesťanství a rabínský judaismus	217
	Doslov	222
	Ediční poznámka	227
	Seznam kumránských spisů zmíněných v této knize	228
	Chronologický přehled	233
	Slovníček odborných pojmů	235
	Poznámky	240
	Bibliografie	251
	Zdroje vyobrazení	265
	Rejstřík citovaných míst	267
	Obrazová příloha	284

ÚVOD

Úžasný nález fragmentů asi tisíce hebrejských, aramejských a řeckých rukopisů, které byly v letech 1947–1956 objeveny v jeskyních u Mrtvého moře nedaleko osady Chirbet Kumrán, patří k nevýznamnějším archeologickým objevům 20. století. Tyto texty daly nahlédnout do života a představ židovské skupiny helénisticko-římské doby, o jejíž existenci do té doby nikdo nevěděl, a ukázaly v novém světle nejen rozmanitost starověkého judaismu, ale i pozadí, na němž vzniklo křesťanství a Nový zákon.

Senzací byly a dodnes jsou především rukopisy hebrejského a řeckého znění Starého zákona, který jsme předtím znali jen z křesťanských rukopisů, pocházejících z pozdního starověku a středověku. Díky tomuto nálezu byl Starý zákon poprvé, byť jen zlomkovitě, doložen z doby předkřesťanské, a navíc v rozmanitých textových verzích. Neméně významný byl nález parabiblických židovských spisů (tzv. apokryfů a pseudepigrafů), dříve známých pouze ze starověkých překladů, v jejich původním jazyce, hebrejštině nebo aramejštině. A podobně vzrušující byl objev spisů zcela neznámých, pocházejících přímo od kumránské komunity nebo jejího širšího okolí.

O Kumránu a textech od Mrtvého moře se zpravidla mluví jako o jedinečném historickém fenoménu, případně se dávají do souvislosti se soudobým a pozdějším rabínským judaismem nebo s raným křesťanstvím. Naše kniha, jak naznačuje už její podtitul „Svitky od Mrtvého moře a vznik biblického judaismu“, volí jiný způsob. Protože byly v Kumránu nalezeny rukopisy biblických a nebiblických (parabiblických a kumránských) spisů, je obojí dáváno do vzájemné souvislosti a jedno vysvětlováno pomocí druhého. Kumránské společenství se tak jeví jako pokročilé vývojové stadium „biblického judaismu“ (můj termín), jehož počátky se odrážejí ve vzniku Hebrejské Bible.

Naše kniha se vydává jinou cestou také v tom smyslu, že jednotlivé spisy Hebrejské Bible, parabiblické knihy a texty od Mrtvého moře

nechápe jako ucelené, statické veličiny, nýbrž v nich vidí výsledek a svědectví živého literárního a teologického vývoje, během něhož biblický judaismus sám sebe stále znovu interpretoval a definoval. Proto pasážím o kumránských textech vždy předchází podrobný popis literárního a koncepčního vývoje určitého tématu uvnitř Hebrejské Bible, jenž pokračuje v parabiblické literatuře a v textech od Mrtvého moře.

Pokud je to vzhledem k hermeneutické povaze této literatury možné, bere kniha v úvahu i dobové okolnosti a odlišnosti kumránské komunity od jiných židovských skupin starověkého judaismu v helénisticko-římské době. Nesmíme ovšem zapomínat, že texty od Mrtvého moře – stejně jako texty Hebrejské Bible, parabiblická literatura a na ně navazující židovské dějepisectví (Josephus Flavius) – jsou texty literární, lišící se od archivních historických dokumentů (např. nálezů z Elefantiny v Egyptě, z Al-Jahúdu v Mezopotámii nebo samařských papyrů z Vádí Dálje). To znamená, že jejich výpověď není bezprostředně historická a že vyvozovat z jejich obsahu historické závěry, či dokonce rekonstruovat osudy jejich autorů nebo pozdějších vypravěčů lze jen podmíněně a s maximální opatrností.

Na druhé straně můžeme z povahy a množství textů nalezených v Kumránu usuzovat na charakter skupiny, která náležela k biblickému judaismu. Ta se totiž výrazně liší od skupin „judaismu nebiblického“ (můj termín), známého z jiných pramenů starověkého judaismu (např. již zmíněná Elefantina, Al-Jahúd a Vádí Dálje), pro něž biblická tradice nehrála roli.

Rozdíl mezi pojmy „biblický“ a „nebiblický“ je nutno vysvětlit. Protože v době kumránského společenství „Bible“ ještě neexistovala, je výraz „biblický“ typický anachronismus a jako takový je často předmětem odborné kritiky. Protože však alternativní výraz nemáme, budu se ho zatím z pragmatických důvodů držet. Jako „biblické“ jsou označovány spisy, které byly později zařazeny do kánonu Hebrejské Bible. Výrazem „mimobiblický“ či „parabiblický“ jsou označovány spisy, které jsou Bibli příbuzné, ale nestaly se součástí hebrejského kánonu, nýbrž rozšířeného kánonu řeckého Starého zákona (Septuaginty), nebo byly tradovány paralelně. K těm patří v širším smyslu

také spisy vzniklé v Kumránu. „Biblickým judaismem“ tedy myslím ty skupiny obyvatelstva, které daly vzniknout pozdější biblické či parabiblické literatuře a založily na ní svoji identitu. Jako „nebiblický judaismus“ naproti tomu označuji kruhy, které tuto literaturu buď ignorovaly, nebo ještě neznaly.

Rovněž termíny „Hebrejská Bible“ a „Starý zákon“ vyžadují vysvětlení. Oba označují sbírku „(svatých) spisů“ starověkého judaismu a raného křesťanství. Název „Starý zákon“ vznikl v křesťanském prostředí k odlišení od „Nového zákona“ (2K 3,14). V židovském prostředí se vedle akronymu „TeNaK“ pro trojdílný hebrejský kánon (*Tóra, Neviim, Ketuvim*, tj. „Zákon, Proroci, Spisy“) vžilo označení „Hebrejská Bible“. Pro jednoduchost zachovávám obě označení a používám je víceméně s identickým významem, přičemž „Hebrejská Bible“ zahrnuje pouze hebrejské a částečně aramejské (Daniel 2–7, Ezdráš 4–7) knihy masoretského kánonu, kdežto „Starý zákon“ obsahuje navíc starověké překlady rozšířené o apokryfy a pseudepigrafy. Co znamenají pojmy „Kumrán“, „kumránské společenství“, „kumránské spisy“ atd., vysvětlují na dalších stránkách, zejména ve II. kapitole.

Jak vyplývá z metodického přístupu, látka je rozvržena jednak tematicky (synchronně), jednak historicky (diachronně). Postupně se zabývám okolnostmi nálezů a publikace rukopisů, archeologickými a historickými otázkami a konečně texty samými. Jednotlivé kapitoly jsou věnovány různým tematickým oblastem a poskytují tudíž jakýsi příčný řez látkou. Uvnitř jednotlivých kapitol jsou však témata prezentována s použitím pohledu horizontálního, tj. z historické perspektivy. To se týká zejména kapitol o kumránských textech (kap. V–X), kde pokaždé sleduji určitý tematický diskurs od jeho počátků v biblických spisech až po texty od Mrtvého moře. Tyto kapitoly přinášejí tedy takříkajíc paralelní přehledy literárních a teologických dějin biblické a parabiblické literatury se zaměřením na jednotlivé tematické okruhy.

Nicméně i pořadí tematických průřezů, následujících po prezentaci nálezů v kap. I–II, odráží zhruba vývoj od biblických rukopisů (kap. III–IV) po různé etapy literárněhistorického a teologickohistorického diskursu, jenž vycházel z Hebrejské Bible a probíhal uvnitř

kumránského společenství. To se zpočátku zabývalo především vlastní organizací (kap. V) a výkladem Tóry (kap. VI). Poté se začalo identifikovat s biblickými dějinami (kap. VII) a vykládat biblické prorocké spisy (kap. VIII), až nakonec dospělo – především v textech liturgických (kap. IX) a mudroslovných (kap. X) – ke zcela mimořádným kosmologickým a antropologickým spekulacím o uspořádání nebe a země a běhu světa.

Kombinace příčného a podélného průřezu látkou, daná tím, že spisy Hebrejské Bible a texty nalezené v Kumránu vznikaly někdy současně, jindy po sobě, mi umožnila uspořádat materiál přehledně. Kniha se snaží o rovnováhu mezi souhrnným pohledem a detailním zpracováním. Nepodává tedy vyčerpávající literární analýzu biblických a parabiblických spisů a textů od Mrtvého moře, nýbrž odhaluje základní linie literárněhistorického a teologickohistorického vývoje. Na příslušných místech cituji, případně komentuji odbornou literaturu. Odkazy na podrobné zpracování tématu a na další materiály uvádím v číslovaných poznámkách na s. 240 a dále a v seznamu literatury v závěru knihy.

Citáty záměrně neuvádím v jazyce originálu, jednotlivé pojmy a obraty jsou zjednodušeně přepsány.* Při překladech biblických citátů do němčiny jsem se opíral o Lutherovu Bibli v revidovaném vydání z r. 2017, německé překlady kumránských textů jsou převzaty z publikací Eduarda Lohseho, Annette Steudel a Johanna Maiera, nicméně všechny byly zkontrolovány a částečně upraveny dle originálu.** Boží jméno, jehož historická výslovnost je nejistá, nahrazuji tetragramem „JHWH“, tedy souhláskami hebrejského slova.*** Pro orientaci je ke

* Viz ediční poznámka na s. 227.

** V českém překladu knihy Reinharda G. Krätze používáme Český ekumenický překlad, případně znění Kralické bible (BK), pokud umožňuje lepší pochopení dané biblické pasáže. Autorovy citace kumránských textů překládáme z němčiny s přihlédnutím k biblickým pasážím a k českým překladům v knize *Rukopisy od Mrtvého moře*, přeložili Stanislav Segert, Robert Řehák a Šárka Bažantová, Praha: OIKOYMENH 2007, 2. vyd. 2018 (pozn. red.).

*** V českém překladu používáme Boží jméno Jahve, případně v češtině zažité Hospodin.

knize připojen chronologický přehled s nejdůležitějšími daty, jmény a fakty (s. 233) a slovníček odborných pojmů (s. 235).

Děkuji především Nathanu MacDonaldovi a St John's College Cambridge za pozvání ke studijnímu pobytu v akademickém roce 2014/15, díky němuž jsem mohl sepsat podstatnou část této knihy. Jak významná příležitost to byla, dokládá už fakt, že k dokončení knihy jsem poté za normálního univerzitního provozu potřeboval dalších pět let. Zvláštní dík patří i mým göttingenským kolegům Annette Steudel a Petru Porzigovi, kteří celý text zkontrolovali a svými připomínkami či podněty přispěli k jeho zkvalitnění po stránce věcné i formální. Případné zapomenuté chyby a omyly jdou na můj vrub. Dále děkuji své spolupracovnici Astrid Staklies za cennou pomoc při korektuře rukopisu, Sarah Kilian za vypracování rejstříku a v neposlední řadě nakladatelství C. H. Beck, jmenovitě redaktorovi Ulrichu Noltemu, za jeho neúnavný zájem, trpělivost a vzornou péči věnovanou přípravě knihy.

I. „KNIHY V HEBREJSKÉM PÍSMU“ *Senzační objev*

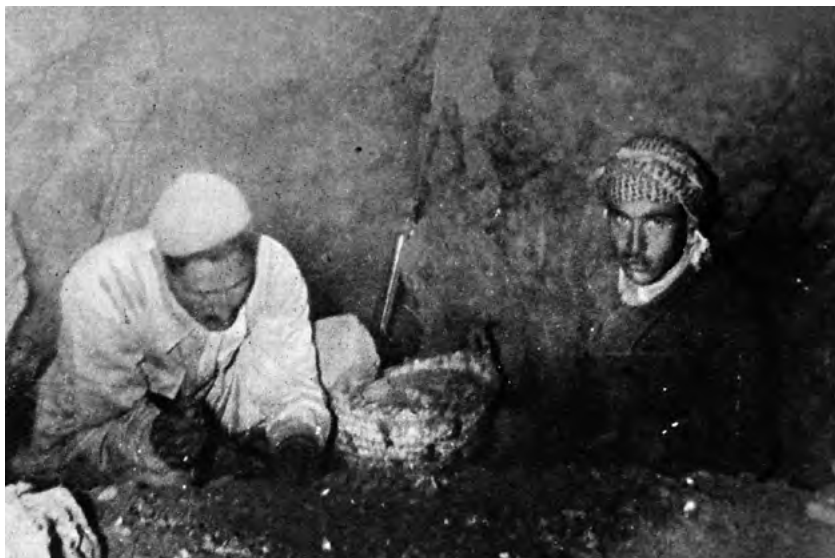
1. NALEZENÍ RUKOPISŮ

Kolem r. 800 píše Timotheos I. (727–823), patriarcha dvojměstí Seleukia-Ktésifón v Mezopotámii, v dopise svému kolegovi Sergiovi, biskupovi v Elamu, o podivném nálezu. Při honu se prý lovecký pes zaběhl do jeskyně blízko Jericha. Když se za ním jeho majitel vydal, objevil v jeskyni „knihy v hebrejském písmu“. Neprodleně informoval Židy v Jeruzalémě, že jde o knihy Starého zákona a další spisy, mimo jiné o více než dvě stě Davidových žalmů.

Velmi podobně zní příběh, který o nejvýznamnějším nálezu starověkých rukopisů ve 20. století vyprávějí beduíni kmene Ta'amire. Podle nich jednomu pasáčkovi utekla koza a dovedla ho až k jeskyni. Chlapec začal pro zábavu házet do jeskyně kameny a tak narazil na hliněné džbány se svitky.

Ať pes, nebo koza – v letech 1947 a 1948 se na trhu se starožitnostmi v Betlémě objevilo sedm svitků, které našli beduíni ve skalní jeskyni při severozápadním okraji Mrtvého moře, asi třináct kilometrů jižně od Jericha. Ty byly první z celého pokladu rukopisů postupně nalezených v padesátých letech minulého století v celkem jedenácti jeskyních na skalních svazích Vádí Kumránu blízko osady Chirbet Kumrán a na dalších, jižněji položených místech u Mrtvého moře (Nachal Chever, Vádí Murabba'at, Masada). V roce 2017 byla objevena dvanáctá jeskyně, bohužel už vyloupená – zůstaly v ní jen střepy džbánů, nepopsané útržky svitků a zbytky balicího a vázacího materiálu.

Že nalezené rukopisy pocházejí z téhož pramene jako „knihy v hebrejském písmu“, o nichž psal patriarcha Timotheos I., nelze dokázat, ale je to dost pravděpodobné. Zprávy o podobných nálezech se v antice vyskytovaly opakovaně. Eusebios z Kaisareje (260–340) a Epifanios ze Salamíny (zemřel v r. 403) se zmiňují o hebrejských a řeckých textech nalezených za vlády císaře Caracally (Severus Antonius, 211–217), a to



Beduíni pátrající v jeskyni po fragmentech svitků (1949, rekonstrukce).

rovněž nedaleko Jericha a v hliněných džbánech. Od Eusebia se dovídáme, že se jimi zabýval už Órigenés (185–254). Tento velký křesťanský učenec napsal monumentální textověkritické dílo zvané *Hexapla* („Šestero“), v němž v šesti sloupcích uvádí a vzájemně srovnává různé hebrejské a řecké verze Starého zákona. Jedna z řeckých verzí žaltáře pochází z nálezů u Jericha.

I pozdější objevy z doby Timothea I. vyvolaly naději, že poskytnou spolehlivější, ne-li dokonce původní text Písma svatého. Patriarcha se domníval, že spisy uložil u Jericha v 6. století př. Kr. prorok Jeremjáš nebo jeho písař Báruk v obavě, aby je nezničili Babylóňané. Podobný názor sdílají i dnešní vědci. O nálezech učiněných ve 20. století se předpokládá, že byly do jeskyní u Mrtvého moře ukryty v 1. století po Kr. ve strachu před Římany. Texty skutečně poskytují jedinečný vhled do dějin Starého zákona a navíc do dějin starověkého judaismu.

Cesta ke studiu materiálu a k vědeckým poznatkům trvala ovšem dlouho. Historie objevu *The Untold Story of Qumran*, kterou napsal

John C. Trever v roce 1965, se čte jako detektivka. Okolnosti, za nichž se texty nalezené v kumránských jeskyních dostaly do rukou vědců a byly nakonec publikovány, jsou dodnes spojeny s mnoha pověstmi, spekulacemi a mýty.

Jisté je, že na jeskyně s největším počtem zlomků textů (jeskyně 1, 2, 4, 6, a 11) narazili beduíni; ostatní jeskyně (3, 5 a 7–10) objevili archeologové při vykopávkách probíhajících v letech 1949–1958 v lokalitě Chirbet Kumrán. Prostřednictvím betlémského obchodníka se starožitnostmi Chalíla Iskandara Šahina, zvaného Kandó, se čtyři ze sedmi nejdříve nalezených svitků z jeskyně 1 dostaly do kláštera sv. Marka v Jeruzalémě. Tři zbylé získal v Betlémě pro jeruzalémskou Hebrejskou univerzitu prof. Eliezer Sukenik, který 29. listopadu 1947 (v den přijetí rezoluce OSN o vzniku Státu Izrael) přijel inkognito do Palestiny, tehdejšího britského mandátního území. Čtyři svitky z kláštera sv. Marka koupil v roce 1954 oklikou přes Libanon a americký trh Sukenikův syn Yigael Yadin, generál, státník a archeolog, a předal je Státu Izrael. Všech sedm svitků spolu s dalším materiálem z jeskyně 1 je od té doby uloženo a vystaveno ve speciálně postavené Schráně knihy (*Shrine of the Book*, hebr. *Hejkal ha-sefer*) v Jeruzalémě.

Mezi léty 1952 a 1956 bylo postupně objeveno dalších deset jeskyní. Texty, které nenašli archeologové, nýbrž beduíni, se na trhu se starožitnostmi staly žádaným zbožím a jejich cena rostla. Materiál přitom bohužel nezřídka trpěl. Bylo třeba po něm pátrat a kupovat jej přímo od beduinů nebo od sběratelů po celém světě, čemuž se věnovaly mnohé státy (včetně Německa), instituce i soukromé osoby. Také politické změny v Palestině přispěly k tomu, že složitý a nejasný právní stav není dodnes beze zbytku vyřešen. Některé zlomky jsou uloženy a vystaveny v muzeu v jordánském Ammánu a v jiných světových muzeích, většina materiálu byla nicméně umístěna v Rockefellerově muzeu ve východní části Jeruzaléma. Dnes se i tyto nálezy nacházejí v Izraelském muzeu v západní části města, kde se jejich konzervování, vědeckému zkoumání a publikování – stejně jako v případě nálezů z jeskyně 1 uložených ve Schráně knihy – věnuje speciální tým odborníků.

Hledání rukopisů pokračuje, nicméně kromě oněch jedenácti (dnes už dvanácti) kumránských jeskyní a jiných nalezišť zatím nedošlo



Moderní způsob uchovávání zlomků v laboratoři kumránské sekce Izraelského památkového úřadu (Israel Antiquities Authority, IAA).

k dalším významnějším objevům. Občas se najdou nové zlomky, které pokaždé vyvolají značný rozruch, ale většinou nepřinesou nové poznatky a jejich původ je nejasný. Téměř všechny nedávno nalezené fragmenty biblických rukopisů nejistého původu, vystavené například ve washingtonském Muzeu Bible nebo uložené v soukromé Schøyenově sbírce, jsou prokazatelně moderní padělky, a proto jim není třeba věnovat pozornost.

2.

ZVEŘEJNĚNÍ

Zpočátku postupovala publikace rukopisů rychle, v sedmdesátých letech minulého století začala váznout a znovu se rozběhla až v devadesátých letech. Přibližně šedesát let po nálezů rukopisů, v roce 2010, bylo jejich vydávání uzavřeno oficiální řadou publikací *Discoveries in the Judean Desert* (DJD). Od té doby jsou k dispozici veškeré texty od Mrtvého moře v editované formě a v překladech do mnoha jazyků.

Skutečnost, že se vydávání vleklo, vyvolala v odborném světě kontroverze a média vzrušeně spekulovala. Vývoj nakonec vyvrcholil skandálem v roce 1991. Ben Zion Wacholder a Martin Abegg s pomocí počítače sestavili dosud nepublikované texty – které získali z rukopisného, pouze v několika exemplářích existujícího souboru sestaveného oprávněnými zpracovateli – a zpřístupnili je veřejnosti. Vzápětí oznámila Huntingtonova knihovna z kalifornského San Marina, že hodlá publikovat úplný soubor fotografií a textů od Mrtvého moře, jehož kopie jí byla svěřena jako pojistka. Faksimilní vydání s fotografiemi, jejichž původ nebyl uveden, vyšlo jen o málo později. Nakonec byl trh doslova zaplaven populárně-vědeckými knihami, což senzacechtivá média s nadšením přivítala. Vyrojily se pověsti, že svitky od Mrtvého moře obsahují neortodoxní názory na křesťanství a že jsou proto drženy pod zámek. Jejich pomalé zveřejňování se vysvětlovalo spiknutím katolických kněží, kteří prý dostali pokyny přímo z Vatikánu.

Všechna tato naprosto nepodložená tvrzení byla renomovanými odborníky a znalci jako Hartmut Stegemann nebo James C. VanderKam jednou provždy vyvrácena. Pomalé zveřejňování svitků právem



Sál svitků v Rockefellerově muzeu v Jeruzalémě, pracoviště mezinárodního týmu badatelů.

vyvolávalo otázky, ale mělo jiné důvody. Jedním z nich byla blížící se generační výměna v odborných kruzích, dalším změněná politická situace po šestidenní válce v r. 1967. Navíc se vyskytly interní a osobní problémy mezi vydavateli.

První generaci kumránských badatelů tvořili vědci tří jeruzalémských institucí: Eliezer Sukenik, Nahman Avigad a Yigael Yadin (Hebrejská univerzita), John Trever, Millar Burrows a William Brownlee (American Schools of Oriental Research), Maurice Baillet, Dominique Barthélemy, Pierre Benoit, Józef T. Milik a Roland de Vaux (École biblique et archéologique française). Ti všichni publikovali jim svěřený materiál v mimořádně krátké době. V letech 1948–1956, bezprostředně po nález, vyšly nejprve velké texty z jeskyně 1, a to jak separátně, tak souborně (DJD I). Následovaly texty z jeskyně 1 a 5–10 a texty z Vádí Murabba'at (DJD II–III, 1961–1962); s určitým zpožděním také

některé texty z jeskyně 11 (J. A. Sanders, DJD IV, 1965) a z jeskyně 4 (J. M. Allegro, DJD V, 1961). Tím byla zveřejněna většina materiálu.

Co však zpracovatelům dělalo potíže, bylo množství drobných zlomků z kumránské jeskyně 4. Ty byly uchovávány v Palestinském (později Rockefellerově) archeologickém muzeu ve východní části Jeruzaléma, která až do r. 1967 patřila k území ovládanému Jordánskem. Počátkem padesátých let minulého století ustavily jordánské úřady mezinárodní tým sedmi vědců, vedený Rolandem de Vaux (École biblique), mezi nimiž byli kromě katolíků i dva presbyteriáni, jeden luterán a jeden agnostik. Židovští badatelé se z rozhodnutí jordánské vlády nesměli práce účastnit.

První v abecedním pořadí byl John Marco Allegro, britský lingvista a poněkud kontroverzní osobnost, který později přišel s odvážnými tezemi, jež popularizoval ve svých knihách *The Sacred Mushroom and the Cross* a *The Dead Sea Scrolls and the Christian Myth*. Jeho pravým opakem byl Američan Frank Moore Cross, v té době snaživý mladík, později profesor hebrejštiny a dalších orientálních jazyků na Divinity School Harvardovy univerzity, který vynikl v oboru paleografie, epigrafiky a textové kritiky. Je autorem dodnes užívaného paleografického schématu pro datování rukopisů. Claus-Hunno Hunzinger, soukromý docent z Göttingenu a jediný Němec ve skupině, jemuž byly mimo jiné svěřeny zlomky tzv. *Válečného svitku* (*Sefer ha-milchama*), byl členem týmu jen krátkou dobu (1954–1957). Józef Tadeusz Milik, vysoce vzdělaný polský biblista, kněz a znalec mnoha starých i moderních jazyků, se zasloužil o první vydání aramejských zlomků *1. Henocha* a mnoho dalších publikací a významně přispěl k rozluštění textů. Patrick Skehan z washingtonské Katolické univerzity, rovněž katolický kněz a znalec mudroslovné literatury, editoval především zlomky biblických textů. Francouzský kněz Jean Starcky, specialista na palmyrské a nabatejské nápisy, měl na starosti zlomky z kumránské jeskyně 4. Brilantní a poněkud výstřední osobností byl John Strugnell, vedle Milika možná nejnadanější člen týmu, rodilý Brit, který vystudoval v Oxfordu a později vyučoval v USA na Harvardově univerzitě. Nepublikoval mnoho, ale na četných edicích se podílel transkripce a zásadními radami. Hunzingera později nahradil



John Strugnell při práci v Sále svitků.

francouzský odborník na epigrafy Maurice Baillet, který kromě jiného editoval zlomky *Válečného svitku* z jeskyně 4.

I tento tým pracoval zpočátku velmi rychle. Kromě rozluštění, identifikace a sestavování zlomků vytvořil během přibližně šesti let soupis všech slov mimobiblických hebrejských a aramejských textů z kumránských jeskyní 2–10, včetně kontextu. Činnost týmu skončila v r. 1960. Hotový soupis byl poté okopírován a vyfotografován a nakonec jej v r. 1988 Hartmut Stegemann a John Strugnell jako soukromý tisk zpřístupnili odborníkům. Právě tuto konkordanci vložili Wacholder a Abegg do počítače a vyrobili onu neautorizovanou edici z r. 1991.

Ze sedmičlenného týmu odborníků, kteří si materiál a publikační práva rozdělili, do té doby každý uveřejňoval „své“ texty jednotlivě nebo ve výňatcích ve vědeckých časopisech. Definitivní publikování materiálu z jeskyně 4 v sérii DJD se nicméně vleкло: mezi lety 1968 a 1982 vyšly všeho všudy tři svazky (DJD V–VII). Kromě toho byly

vydány ještě dvě významné samostatné publikace, obsahující kromě editovaných textů podrobný komentář: Milikovo zpracování textů *1. Henocha* nalezených ve čtvrté jeskyni (1976) a Yadinem zpracovaný *Chrámový svitek* z jeskyně jedenácté (1977).

Elán prvních let však polevil už koncem šedesátých let. Příčinou byly kromě problémů s financováním a politických změn i odborné spory a osobní neshody v týmu vydavatelů. Kvůli nemocem a dalším komplikacím bylo nutno nejen reorganizovat pracovní skupinu, nýbrž celý projekt nově rozplánovat, což však oba tehdejší hlavní vydavatelé, Pierre Benoit a John Strugnell, stále odkládali. Strugnell zahájil alespoň generační obměnu a posílil tým mladšími lidmi, mezi nimiž byli poprvé i izraelští badatelé a také několik – na tehdejší dobu nezvykle mnoho – mladších odborníků. Toto opatření však nedokázalo umlčet stále hlasitěji vyslovovaný požadavek, aby byly texty neomezeně zpřístupněny vědecké veřejnosti. Na začátku devadesátých let tak došlo ke zmíněnému skandálu, který způsobil, že se věci znovu daly do pohybu.

Izraelský památkový úřad (*Israel Antiquities Authority*, IAA) zřídil v roce 1998 „Advisory Board“. Ještě rychleji reagovaly dvě americké vědecké organizace (*Society of Biblical Literature* a *American Schools of Oriental Research*), které v letech 1991 a 1992 vydaly poněkud se lišící směrnice pro zacházení s texty od Mrtvého moře. Izraelský památkový úřad coby hlavní vydavatel řady *Discoveries in the Judaean Desert* (DJD), odvolal již zjevně nemocného Johna Strugnella poté, co se dopustil zmatených antisemitských výroků, a nahradil jej Emanuellem Tovem z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Za jeho vedení vyšly v r. 1993 originály ve formě mikrofišů a v r. 2010 bylo dokončeno vydávání ediční řady DJD, která se stala odrazovým můstkem pro všechny další kroky při publikování a zpracování textů.

Emanuel Tov byl rovněž mezi prvními, kdo pochopili možnosti digitalizace a podíleli se na zahájení epochy tzv. *digital humanities*. Už v osmdesátých letech začal s vývojem programů pro výzkum Septuaginty a jeho zásluhou byly digitálně zpřístupněny i texty od Mrtvého moře. Na jeho snahy dnes po celém světě navazují různé databázové projekty, využívající digitální prostředky při práci na dalším, preciznějším

verzi textů, při paleografickém výzkumu zlomků, jejich materiální rekonstrukci a zkoumání z hlediska filologického i obsahového.

Editace a zveřejnění textů od Mrtvého byly tedy od začátku záležitostí mezinárodní, důležitou nejen z hlediska vědy, nýbrž i v zájmu kulturního dědictví Izraele a celého světa. Za mimořádné zásluhy o zpřístupnění a zachování tohoto dědictví obdrželi Emanuel Tov a po něm také Elisha Qimron, vydavatel nové verze textů v hebrejštině, nejvyšší kulturní vyznamenání Státu Izrael.

3. TEXTY

Počet rukopisů nalezených v jedenácti jeskyních a na jiných místech u Mrtvého moře lze udat pouze přibližně. Odhaduje se, že jen z Kumránu jich pochází osm až devět set, všech dohromady je víc než tisíc. Z toho pouhých devět (!) rukopisů z jeskyní 1 a 11 je zachováno kompletně, ve formě téměř nedotčených svitků a dvou jednotlivých listů pergamenu. Zbytek jsou fragmenty: desetitisíce větších nebo převážně menších zlomků až po úplně miniaturní útržky kůže či papýru, které musel první tým badatelů nejprve očistit, preparovat, vyfotografovat, dešifrovat, přiřadit různým písařům, podle možností sestavit a katalogizovat. Některé příklady biblických a nebiblických rukopisů najdete v obrazové příloze této knihy.

Jednotlivé rukopisy jsou často zastoupeny jediným zlomkem, mnohdy ale také větším počtem jednotlivých nebo sestavených fragmentů. Sestavování se provádí metodou materiální rekonstrukce, při níž se ze zachovaného textu vypočítá výška a šířka sloupce a délka řádků jednoho svitku a do něho se zlomky umísťují podle pravidelně se opakujících vzorců poškození. Tuto metodu zavedl do kumránského výzkumu Hartmut Stegemann a používali ji i jeho žáci, v mnoha případech úspěšně.

Označování rukopisů a fragmentů není úplně jednoduché, ale praktické. Skládá se ze znaku pro místo nálezu a z čísla, které rukopis dostal, v případě biblických knih nebo významných děl někdy i ze zkratky

názvu knihy. Tak například 1Q8 označuje rukopis č. 8 z kumránské jeskyně 1, ale objevuje se i ve formě 1QIsa^b, neboť jde o druhý z celkem dvou rukopisů knihy Izajáš (angl. Isaiah) z této jeskyně. První větší rukopis má zkratku 1QIsa^a; patří totiž k úplně prvním nálezům a byl od samého počátku tak významný, že mu nikdy nebylo přiděleno číslo. 1Q28 znamená rukopis 28 z jeskyně 1. V tomto případě jde o předtím neznámé dílo s názvem *Serech ha-Jachad* (*Řád společenství* či *Řád komunity*), které bývá proto uváděno i pod zkratkou 1QS. Další rukopisy téhož díla nalezené v jeskyni 4 se pak označují 4Q255–264 nebo 4QS^{a-i}. Podobně se označují nálezy ze všech jedenácti kumránských jeskyní i z ostatních nalezišť, pro něž existují speciální zkratky: Mur (Vádí Murabba‘at), ̤ēv (Nachal Chever) nebo Mas (Masada).

Rukopisy jsou podle starověkého zvyku psány ve sloupcích. Po označení rukopisu následuje tudíž u víceméně intaktních svitků údaj o sloupci (velkými římskými číslicemi) a řádku, u ostatních rukopisů údaj o zlomku, eventuálně o sloupci (malými římskými číslicemi) a řádku. Několik příkladů:

1Q8 V 2,1–10 označuje rukopis 8 (Isa^b) z jeskyně 1, sloupec V, zlomek 2, řádky 1–10, které obsahují zbytky textu z knihy Izajáš 12,3–13,8.

1Q28 V,1 označuje rukopis 28 (označovaný také písmenem S) z jeskyně 1, sloupec V (celého rukopisu), řádek 1 – začátek nového úseku v díle *Serech ha-Jachad*.

4Q258 I i,1 označuje rukopis 258 (S^d) z jeskyně 4, zlomek 1, sloupec i (tohoto zlomku), řádek 1 – zde se nalézá též text jako v 1Q28, resp. 1Q V,1, i když se zajímavou textovou variantou, o které ještě budeme mluvit.

Zjednodušeně lze rukopisy rozdělit do čtyř kategorií:

1) *Biblické knihy*. Kromě knihy Ester jsou doloženy všechny knihy (pozdější) Hebrejské Bible. U některých knih (např. Paralipomenon neboli Letopisy, Ezdráš, Nehemjáš) jde ovšem o tak malé zlomky, že nelze zjistit, jedná-li se skutečně o biblickou knihu, nebo o nějaké jiné dílo, které biblickou knihu cituje, resp. parafrázuje. Kromě hebrejských

rukopisů byly nalezeny i překlady jednotlivých biblických spisů do aramejštiny (tzv. targumy) a do řečtiny (Septuaginta). Do skupiny biblických rukopisů patří v širším slova smyslu i tzv. fylaktéria. To jsou krátké, drobným písmem psané úryvky textů s pasážemi z knih Exodus a Deuteronomium, které se – podle pokynů v Deuteronomiu 6,8–9 – dodnes nosí v maličkých schránkách přivázané na hlavě nebo na paži (*tefilin*) nebo se připevňují na dveřní rám (*mezuzot*). I těch se několik dochovalo v kumránských jeskyních a na jiných místech židovské pouště.

Pozoruhodné je, že rukopisy této první kategorie neodpovídají žádnému standardizovanému textu Bible, nýbrž dokládají různé textové typy, a to jak známé, jako je masoretský text Bible (MT), Septuaginta (LXX) a samaritánský Pentateuch (SP), tak typy dosud neznámé.

2) *Parabiblické knihy*. Ze starověkých (řeckých, latinských, syřských, etiopských nebo arménských) verzí Bible jsou odpradáвна známy další biblické spisy, z nichž některé patří v římskokatolické církvi a v ortodoxních (orientálních a východořímských) národních církvích rovněž k závazné sbírce biblických spisů, tedy ke kánonu Písma svatého. Jde o apokryfy („skryté“ knihy) a pseudepigrafy (knihy sepsané pod biblickým pseudonymem). Říká se jim také parabiblické knihy, protože vycházejí z tradice biblických spisů, citují je, zpracovávají nebo nově formulují. K nim náležejí například *Sírachovec*, *Tóbit*, *List Jeremjášův*, *1. Henoch* (též *etiopský Henoch*) a *Kniha jubileí*. Zlomky některých těchto spisů se v Kumránu dochovaly v hebrejském nebo v aramejském originále, kniha *Tóbit* dokonce v obou jazycích. Kromě toho se objevilo množství dalších, dosud neznámých apokryfů a pseudepigrafů, z nichž nejproslulejší jsou *Apokryf ke Genezi* z jeskyně 1 (1Q20 nebo 1QGenAp) a *Chrámový svitek* z jeskyně 11 (11Q19[–20] nebo 11QT). Především z jeskyně 4 pochází řada podobných textů, které vyprávějí o biblických postavách jako Noe, Jákob, Josef, Mojžíš a jeho předkové Kehat a Amrák, Jozue, Samuel, David, Jeremjáš, Ezechiel nebo Daniel.

Hranice mezi těmito dvěma kategoriemi nejsou ostré. Proto se občas stalo, že rukopis obsahující podstatné odchylky od standardizovaného

(masoretského) textu Bible vydavatelé klasifikovali nejprve jako parabiblický a později přece jen jako biblický.

3) *Spisy kumránského společenství*. Kromě biblických a parabiblických spisů byly nalezeny rukopisy děl, o nichž jsme – až na *Damašský spis* – do té doby vůbec nevěděli. Jsou to vlastní spisy tohoto společenství a podávají o něm svědectví. Také se jim říká „sektářské“ (*sectarian writings*), což zdůrazňuje jejich specifický charakter. Jde o díla rozmanitého typu: texty právníkové, obsahující stanovy společenství a jejich výklad, jako například *Řád společenství* (*Serech ha-Jachad*),* *Damašský spis* (z valné části již známý ze dvou středověkých rukopisů) nebo *Halachický dopis* (*Mikcat ma'ase ha-Tora*); texty poeticko-liturgické, například *Chvalozpěvy* (*Hodajot*) nebo *Písně sobotních obětí* (*Širot 'olat ha-šabat*); texty exegetické, především komentáře k prorokům a Žalmům zvané pešer, například *Pešer Abakuk*; texty eschatologické nebo apokalyptické, jako *Válečný svitek* (*Sefer ha-milchama*) či *Nový Jeruzalém*; a konečně texty zaměřené na mudrosloví, kalendář, magii a mnoho dalších.

Ani tentokrát není snadné stanovit hranici mezi touto a předchozí kategorií parabiblických textů a rovněž jejich původ je v mnoha případech sporný. Částečně je to dáno špatným stavem nalezených textů, hlavně však tím, že i spisy kumránského společenství jsou jazykově a tematicky pevně zakotveny v biblické tradici. Řadu textů druhé kategorie lze zároveň zařadit do třetí a obráceně. Pro zjednodušení, ale i vzhledem k obtížnému vymezení hranic radím veškeré texty nalezené v Kumránu a blízkém okolí ke svědectvím o kumránském společenství, bez ohledu na to, zda vznikly mimo ně a byly jím pouze používány, nebo byly sepsány členy společenství.

4) *Dokumentární texty*. V případě kategorií 1–3 se jedná o texty literární. Kromě nich byly v kumránských jeskyních a především na ji-

* Možný překlad též *Řád komunity*, takto Segert, *Rukopisy od Mrtvého moře*.

ných nalezištích objeveny písemné dokumenty: soukromé smlouvy, dopisy, účty, písarská cvičení, ostraka a mince. Zcela mimořádné jsou samařské papýry z pozdního perského období nalezené ve Vádí Dálje severně od Jericha nebo dopisy, jejichž autorem je vůdce židovského povstání z let 132–135 př. Kr. Šimon Bar Kosba (jakožto kandidát na Mesiáše zvaný též Bar Kochba, tj. „Syn hvězdy“), objevené ve Vádí Murabba‘at a v Nachal Chever. Tyto dokumenty – stejně jako většina ostatních z této kategorie v hebrejštině, aramejštině, řečtině, latině, nabatejštině nebo i arabštině – nemají přímo s Kumránem nic společného. Několik dokumentárních textů však bylo nalezeno i v kumránských jeskyních nebo je badatelé k jeskyním přiřazují, a proto zasluhují zvláštní pozornost.

Veškerý materiál těchto čtyř kategorií rozhodně netvoří uzavřený celek, nýbrž pochází z různých historických období a kontextů. Stáří rukopisů, pokud je známé, bylo určeno na základě archeologického kontextu (srovnáním s dobovou keramikou a mincemi), podle vývoje písma (paleografickou metodou), pomocí přírodovědeckých postupů (jako je hmotnostní spektrometrie nebo radiokarbonová metoda) a podle interních indicií (jako jsou jména, historické údaje). Nálezy pokrývají přibližně čtyři století, od r. 250 př. Kr. do r. 150 po Kr. Dokumentární texty pocházejí částečně z téže, částečně z pozdější římské, byzantské nebo islámské doby. Důležité je, že na rozdíl od dokumentů není u literárních textů (biblických, parabiblických nebo kumránských) datování rukopisu identické s dobou vzniku díla. Rukopisy, které máme k dispozici, jsou zpravidla opisy, takže uvedené datum je tzv. *terminus ad quem*, časový údaj, který dobu vzniku díla pouze ohraničuje. Zde se zaměříme hlavně na nálezy z jedenácti kumránských jeskyní, z jiných nalezišť jen na to, co s nimi časově nebo obsahově souvisí.

Ani takto vymezený materiál však netvoří jednotlivý korpus. Nazývat texty od Mrtvého moře „starověkou knihovnou z Kumránu“ (jak naznačuje titul knihy Franka M. Crosse) je spíše zavádějící. Nevíme, kdo tyto texty do jedenácti kumránských jeskyní a na jiná místa uložil,

jestli všechny spisy pocházejí přímo z Kumránu či jiných sídel kumránského společenství anebo jsou-li vůbec z jednoho a téhož zdroje. Nálezy z jednotlivých jeskyní se výrazně liší množstvím, zachovalostí i obsahem rukopisů. Jestli to něco vypovídá o jejich původu a identitě autorů, nebo je to pouze dílem náhody, nedokážeme říct a vzhledem ke složitým a často neznámým okolnostem nálezů to nebude jasnější ani v budoucnu. Pokud jde o historické zařazení, původ a vzájemné vztahy mezi rukopisy, jsme tudíž odkázáni především na analýzu textů samých.